

thema's, bijvoorbeeld de ontwikkeling van de landbouw, of de religieuze verhoudingen, of de Groninger universiteit, moet veel moeite doen om de informatie bijeen te sprokkelen, en er wordt in dat opzicht geen inzicht in ontwikkelingen op lange termijn geboden. Zo kwam ik er niet achter wanneer en waarom de negentiende-eeuwse voorsprong van Groningen is omgeslagen in een achterstand.

Dat neemt niet weg dat met deze drie delen Groninger geschiedenis een fraaie prestatie is geleverd. Opvallend is vooral hoezeer de auteurs konden putten uit vele regionale voorstudies op tal van gebieden. Dat heeft natuurlijk te maken met de rijke traditie op dit gebied aan de afdeling geschiedenis van de Groningse universiteit, niet in het minst bij de leerstoelgroep economische en sociale geschiedenis. In dat opzicht heeft Groningen nog steeds een voorsprong.

AD KNOTTER,
SOCIAAL HISTORISCH CENTRUM VOOR
LIMBURG/UNIVERSITEIT MAASTRICHT

Rooijendijk, Cordula, **Waterwolven. Een geschiedenis van stormvloed, dijkenbouwers en droogmakers** (Amsterdam, Antwerpen: Atlas, 2009, 408 blz., ISBN 978 90 450 0481 5).

Gedurfd, zonder meer; na in 2007 een geschiedenis van de computer in Nederland te hebben geschreven, waagt Cordula Rooijendijk zich twee jaar later aan het grootste epos uit de Nederlandse geschiedenis: het verhaal van tweeduizend jaar worstelen met en tegen het water. Dit is niet het eerste boek dat een overzicht biedt van de Nederlandse waterstaatsgeschiedenis maar de opzet van Rooijendijk is wel bijzonder. Geschreven voor een breed geïnteresseerd publiek, brengt Rooijendijk een onvervalste lofzang op het genie van de mensen die Nederland drooggelegd hebben en de 'waterwolf' stukje bij beetje temden. Ze kiest voor een biografi-

sche insteek. De grote episodes uit de waterstaatsgeschiedenis zijn beschreven vanuit het perspectief van protagonisten zoals Andries Vierlingh, Jan Adriaenszoon Leeghwater of Cornelis Lely. Deze keuze is meer dan louter methodologisch. De auteur kent deze actoren een zeer sturende rol toe: zij zijn de *visionairs*, de waterbouwers, die 'koste wat kost Nederland beter willen beschermen tegen het water' (386).

Nu is het narratieve in de geschiedschrijving al enkele jaren aan een wederopbloei bezig, maar hier wordt een verhaaltechniek aangewend die doet terugdenken aan de negentiende-eeuwse romantische geschiedschrijving: meeslepend, dramatisch, met de nadruk op grote figuren, zonder de pretentie van een 'neutraal' vertelperspectief, en soms openlijk nationalistisch of paternalistisch. Een dergelijke aanpak mist haar effect niet: de lezer wordt door Rooijendijk meegetrokken in het water; voelt de opwinding van Leeghwater bij het aanschouwen van diens achtkantige molens die gestaag de Beemster droogmalen; zwoegt mee met Adriaan Volker in de grienden van Sliedrecht; vloekt samen met Vierlingh over de onkunde van de zestiende-eeuwse dijkgraven; en ijvert samen met Lely of Johan van Veen voor de afsluiting van de Zuiderzee of de realisatie van het Deltaplan.

De selectie van de protagonisten is weinig verrassend, maar zeker wel te verantwoorden. Alleen de figuur van Willem van Saeftinghe, een lekenbroeder van de Vlaamse cisterciënzer-abdij Ter Doest, past slecht in het rijtje. Er is geen enkele aanwijsbare link tussen de historische Willem van Saeftinghe en de waterstaat. Bovendien wordt in dit eerste, middeleeuwse, hoofdstuk een volledig verouderd beeld van de cisterciënzer-gemeenschappen en hun ontginningswerk geschetst. Lekenbroeders die tussen de aanleg van een dijk door nog gauw even in de abdijbibliotheek Flavius Josephus of Thomas van Cantimpré lezen (40-41), het lijkt weinig waarschijnlijk. Bij het lezen van de volgende hoofdstukken ontdekt de lezer gaandeweg een duidelijk patroon in de levensloop van de verschillende actoren. De typische bedijker is

steeds van 'bescheiden' komaf; kent heel wat ontberingen in zijn jeugd; schuwt het harde werk niet; blijft ook na zijn maatschappelijke opgang 'gewoontjes' met een afkeer van alle publieke bliken van huldebetoen, en vooral, wordt gedreven door een religieus vuur dat het 'maken' van de natuur stimuleert en legitimeert. Zonder twijfel is religie een belangrijke factor in het leven en werken van heel wat dijkenbouwers uit de Nederlandse geschiedenis, maar of het de sturende factor door de waterstaatsgeschiedenis heen is, durf ik te betwijfelen. Wie een antwoord wil op de vraag waarom het Haarlemmermeer pas in de negentiende eeuw werd drooggemaakt of waarom er zoveel dijkdoorbraken in de zestiende eeuw waren, heeft weinig aan de persoonlijke geloofsovertuiging van Vierlingh, Cruquius of Van Veen. Andere elementen zijn belangrijker, bijvoorbeeld de onderliggende sociaal-economische en klimatologische processen: de economische opgang van de Republiek tot maritieme wereldmacht, de Kleine IJstijd of de verlate industrialisatie van Nederland in de negentiende eeuw. Allemaal elementen die in het verhaal van Rooijendijk nauwelijks aan bod komen.

Rooijendijk heeft een concreet doel voor ogen, zo blijkt in het afsluitende hoofdstuk. De auteur houdt daarin een hartstochtelijk pleidooi om het waterbeheer weer over te laten aan de ingenieurs, de *bèta's*, die al duizend jaar het beste van zichzelf hebben gegeven om Nederland droog te houden. Door de toenemende invloed van natuurbewegingen en het gebrek aan visie van politici is volgens Rooijendijk de laatste jaren een beleid ontstaan waarbij 'het herstel van de driehoeksmossel' belangrijker wordt geacht dan een 'veilig Nederland' (389), en waarbij handen vol geld worden gespendeerd aan het creëren van een beetje extra ruimte voor het water in plaats van te kiezen voor een veel goedkopere én veiligere strategie: het simpelweg ophogen van de dijken. Of beleidsmakers en waterbeheerders haar zullen bijvallen, valt te betwijfelen. Daarvoor is haar verhaal te ongenueanceerd, en gaat het voorbij aan de vele recente natuurwetenschappelijke en historische studies die erop wijzen dat

hogere dijken niet de ultieme oplossing zijn om het overstromingsrisico in te perken.

Met *Waterwolven* heeft Cordula Rooijendijk een provocerend en ongemeen boeiend boek geschreven. Ideaal om een breed publiek warm te maken voor het grote verhaal van de Nederlandse waterstaat, maar nauwelijks te gebruiken als historische studie. Daarvoor zijn de clichés te talrijk en wordt de waterstaatsgeschiedenis in een verklaaringsmodel gegoten dat wellicht onjuist en in ieder geval veel te simplistisch is.

TIM SOENS,
UNIVERSITEIT ANTWERPEN

Corp, Angelo van, e.a. (eds.), ***Materiële schoolcultuur. Over artefacten als bron in de onderwijsgeschiedenis*** (Jaarboek voor de geschiedenis van opvoeding en onderwijs 2008; Assen: Van Gorcum, 2009, 127 blz., ISBN 978 90 232 4518 6).

In haar jaarboek over 2008 plaatst de Belgisch-Nederlandse Vereniging voor de Geschiedenis van Opvoeding en Onderwijs (BNVGOO) schoolartefacten in het centrum van de belangstelling. Ze sluit hiermee aan bij de binnen de pedagogische historiografie zichtbare trend om meer aandacht te hebben voor tastbare zaken als schoolse gebruiksvorwerpen en gebouwen. Het idee van deze aanpak is dat schoolartefacten betekenisdragers zijn, die ons iets vertellen over het dagelijkse schoolse leven. Bovendien kunnen die artefacten ons inzicht geven in de geschiedenis van het kindbeeld en in al dan niet verschuivende opvattingen over hoe leren en onderwijzen het best verlopen.

In het jaarboek komen vier typen schoolartefacten aan bod: schoolboeken, schoolagenda's, schoolschriften en schoolgebouwen. Schoolboeken zijn waarschijnlijk het meest onderzochte artefact en aan deze bron zijn dan ook twee bijdragen gewijd. Over de andere bronnen is steeds één